

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA'LIM TIZIMINING RIVOJLANISH
TARIXIDA JADIDLARNING O'RNI**

Jiyanova Shohidaxon Mahsumovna.

Farg'ona viloyati yuridik texnikumi mahsus fan o'qituvchisi. 3_darajali yurist. Magistr.

shokhidaxonjiyanova@gmail.com

tel:91 327 45 05.

Akbarova Zilola Xayrullo qizi

Sud-huquqiy faoliyati, 23-22 guruh o'quvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8411667>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining rivojlanish tarixida jadidlarning o'rni va ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit So'zlar: jadidlar, isloh, taraqqiyparvar kuchlar, Jadidchilik harakati.

**THE ROLE OF JADIDS IN THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE
EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

Abstract. This article reflects on the role and importance of jadids in the development history of the educational system of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: jadids, reform, progressive forces, Jadidist movement.

**РОЛЬ ДЖАДИДОВ В ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

Аннотация. В данной статье рассматривается роль и значение джадидов в истории развития системы образования Республики Узбекистан.

Ключевые слова: джадиды, реформа, прогрессивные силы, джадидистское движение.

Jadidlar kim bo'lganini tushunib olish uchun o'sha davr tarixini juda yaxshi bilish zarur. Jadidchilik XIX asr oxiri – XX asr boshida paydo bo'ldi. Agar biz jadidchilik paydo bo'lishining tarixiy sabablarini tushunishni istasak, tarixga biroq chuqurroq kirib borishimiz, XIX asrdagi falsafa va ma'rifatning kuchayishi, qanchalik g'ayritabiiy ko'rinmasin, O'rta Osiyo xonliklarining XVI asrda Buyuk ipak yo'li zaiflashib qolgani bilan bog'liq tarzda yuzaga kelgan qoloqligi ob'ektiv sabablarini anglab olishimiz kerak bo'ladi

Jadidchilikning asosiy g'oya va maqsadlari quyidagilar edi: Turkistonni o'rta asrlarga xos qoloqlik va diniy xurofotdan ozod etish, shariatni isloh qilish, xalqqa ma'rifat tarqatish, Turkistonda muxtoriyat hukumatini barpo etish uchun kurash, Buxoro va Xivada konstitutsiyaviy

monarxiya va parlament, keyinchalik demokratik respublika tuzumini o'rnatish orqali ozod va farovon jamiyat qurish, barqaror milliy valyutani joriy qilish va milliy qo'shin tuzish. Toshkent, Farg'ona, Buxoro, Samarqand va Xivada hur fikrli va taraqqiyparvar kishilarning ayrim guruhlar tomonidan ochilgan madaniy-ma'rifiy yo'nalishdagi jamiyat va uyushmalardan jadidchilik harakati shakllandi.

Millat istiqbolini o'ylovchi taraqqiyparvar kuchlar xalqning deyarli barcha tabaqalari — hunarmand, dehqon, savdogar, mulkdor, ulamolar orasida mavjud edi. Ziyolilar dastlab chorizmga qarshi kurashni xalqni asriy qoloqlikdan uyg'otish — siyosiy-ma'rifiy jabhadan boshlashga qaror qildilar. Jadidchilik harakati ana shunday tarixiy bir sharoitda Turkiston mintaqasida rivojlanish uchun o'ziga qulay zamin topdi.

Jadidlar orasidan yetuk olimlar, sanoat va ziroatchilik sohalarining zamonaviy bilimdon mutaxassislari, madaniyat arboblari yetishib chiqib, yurti obod va o'z vatanlarini mustaqil ko'rishni orzu qildilar va shu yo'lda kurashdilar. Jadidlarning Turkiston mustaqilligi uchun kurashida asosan quyidagi yo'nalishlar ustuvor edi: yangi usul maktablari tarmog'ini kengaytirish; qobiliyatli yoshlarni chet elga o'qishga yuborish; turli ma'rifiy jamiyatlar va teatr truppalari tuzish; gazeta va jurnallar chop qilish, xalqning ijtimoiy-siyosiy ongini yuksaltirish bilan Turkistonda milliy demokratik davlat qurish. Jadid ziyolilarining kuchli partiyasi tashkil qilingan taqdirdagina bu ishlarni amalga oshirish mumkin edi.

Adabiyotdagi bunday uyg'onish, ayni vaqtda, shu davr madaniy hayotida ham ro'y berdi. Jadidlar o'zbek xalqi hayotiga tom ma'nodagi milliy teatrni olib kirdi. Milliy matbaaning vujudga kelishi bilan kitob bosish ishi yo'lga qo'yila boshlandi. Yevropa ko'povozli musiqa san'ati bilan tanishgan jadidlar o'zbek an'anaviy musiqa uslublarini ham isloh qilishga da'vat etishgan. 1919-yilda Toshkentning Eski shahar qismi (hozirgi „Turon“ kutubxonasi yonidagi bino)da jadidlar tashabbusi bilan Turkiston xalq konservatoriyasining milliy (eski shahar) bo'limi tashkil etildi. Shu tarzda jadidlar san'at vositasi bilan millat qadrini ko'tarish, san'atning deyarli barcha turlarini yuksaltirishga intildilar. „O'zbekiston Respublikasi“ maxsus jildining tegishli bo'limlariga — adabiyoti, teatri, musiqasiga jadidchilikning aksar vakillari yoshlarga dastavval diniy ta'lim bilan bir qatorda dunyoviy fanlarni o'qitish masalasini kun tartibiga qo'yidilar. Ular musulmon maktablarining ta'lim usuli va dasturlarini isloh qilib, yangicha usuldagi maktablarni ochdilar. Behbudiy, Munavvarqori, Abdulvohid Burhonov, Abdulla Avloniy va boshqalar yangi usul maktablari uchun darsliklar yozib, nashr etishgan.

Jadidchilik harakatining so'nggi yillari faol siyosiy kurashlar bilan ajralib turmaydi. Bu davrda sovet rejimi turli siyosiy ishlar („O'n sakkizlar guruhi“, „Inog'omovchilik“,

„Qosimovchilik“, „Badriddinovchilik“ va boshqa) tuzib, milliy ziyolilarni ommaviy ravishda qatag'on qilishga kirishdi. 1929-yil noyabrda Munavvarqori boshchiligidagi 38 kishining qamoqqa olinishi (keyinchalik ularning soni 87 kishiga yetgan) bilan jadidchilik harakatiga kuchli zarba berildi.

Jadidchilik harakati siyosiy ma'rifatparvarlikdan jadid taraqqiyparvarlar firqasi darajasiga ko'tarila oldi. Bu harakat hamda firqa a'zolari o'z faoliyati va dasturiga ko'ra, sho'ro adabiyotlarida aytilganidek, „bir hovuch boylar manfaatiga xizmat qiluvchi liberal burjuaziya vakillari“ emas, balki Turkistonning barcha xalqlari taqdirini o'ylab ish ko'rgan demokratik jarayonning namoyandalari edi.

Jadidchilik harakatining barcha taniqli namoyandalari (Sadriddin Ayniydan tashqari) 30-yillarda sovet mustabid rejimi tomonidan amalga oshirilgan qirg'in natijasida halok bo'ldi. Jadidchilik harakatiga sovet davrida „millatchilik“, panturkizm, panislamizm tamg'alari bosilib, qoralandi. Jadid adabiyotini o'qish taqiqlandi.

Sovet davrida yozilgan adabiyotlarda jadidchilikka „burjua-liberal harakat“ deb ta'rif berilgan. SSRI parchalanib ketganidan keyin jadidchilik harakati va uning namoyandalari nomi qayta tiklandi. Tarixchi, adabiyotshunos, tilshunos, faylasuf, huquqshunos, san'atshunos va pedagog olimlar jadidlarning ilmiy va adabiy merosini o'rganishda dastlabki natijalarni qo'lga kiritishdi. Mustaqillik yillarida Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Avloniyning 2 jildli, Behbudiy, Abdulla Qodiriy, Sidqiy Xondayliqiy, Ibrat, Ajziy, So'fizodaning 1 jildli, shuningdek, Fayzulla Xo'jayev, Munavvarqori, Polvonniyoz hoji Yusupovning asarlari chop qilindi. Jadidlarning 20 ta mashhur vakili kiritilgan „Unutilmas siymolar. Jadidchilik harakatining namoyandalari“ (Toshkent, 1999) albom-kitobi nashrdan chiqdi. Ularning faoliyati darslik va qo'llanmalarga kiritildi.

1999-yil 16-18-sentabrda Toshkentda „Markaziy Osiyo 20-asr boshida: islohotlar, yangilanish, taraqqiyot va mustaqillik uchun kurash (Jadidchilik, Muxtoriyatchilik, Istiqloлчаilik)“ mavzuida xalqaro konferensiya o'tkazilib, unda AQSH, Germaniya, Fransiya, Italiya, Niderlandiya, Turkiya, Rossiya, Hindiston va boshqa mamlakatlardan kelgan nufuzli olimlar jadidchilik va istiqloлчаilik harakatlari to'g'risida jahon ilm-fanida to'plangan so'nggi xulosalar yuzasidan o'zbekistonlik hamkasblari bilan o'zaro fikr almashdilar. Jadidchilik harakati jahonshumul ahamiyatga molik hodisa ekanligi e'tirof qilindi. Konferensiyada ushbu muammoni tadqiq qiluvchi xalqaro ilmiy kengash tuzildi.

Bugungi kunda Jadid marifatlarimizning nomlarini xalq chuqur hurmat-ehtirom bilan tilga olmoqda. Ularning merosi hamda taqdiri esa Germaniya, Turkiya, Amerika, Yaponiya, O'rta Osiyo davlatlari va albatta, o'z Vatani olimlarining tadqiqot mavzuiga aylangan.

So'nggi yillarda milliy qadriyatlarimizni qadrlash, ardoqlash borasida zalvarli ishlar amalga oshirilmoqda. Qanchadan-qancha tarixiy me'moriy obidalarimizning tiklangani, ular xalqimizning chinakam muqaddas ziyoratgohiga aylangani ma'naviyatimizni mustahkamlashga munosib hissa bo'lib qo'shilmogda.

Shular sirasida birgina 2020-yili buyuk bobokalonimiz Mahmudxo'ja Behbudiyning 145 yilligi keng nishonlangani, ushbu ma'rifatparvar insonning ibratli hayoti va ijodiga bag'ishlangan ulkan badiiy polotno — bebaho filmning yaratilishi ma'naviyatimiz darg'alaridan biri haqida xalqimiz yangi ma'lumotlarga ega bo'lishida muhim ahamiyat kasb etdi. O'z navbatida, bu millatimiz qadriyatlarini qadrlash bardavom ekaniga, inson sha'ni va qadrini ulug'lashga qaratilgan tub islohotlar yo'lidan ortga qaytmaslikka ishonch bag'ishladi.

MODERN SCIENCE
& RESEARCH